

PM Rotel VIII (Dnr KS 2021/1207)

Socialstyrelsens författningsförslag i rapporten Öppna insatser utan samtycke

Remiss från Socialdepartementet

Remisstid den 10 januari 2022

Borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.
Remissen besvaras med hänvisning till vad som sägs i stadens promemoria.

Föredragande borgarrådet Jan Jönsson anför följande.

Ärendet

Socialstyrelsen har remitterat betänkandet Socialstyrelsens författningsförslag i rapporten Öppna insatser utan samtycke till Stockholms stad för yttrande.

Socialstyrelsen föreslår att åldersgränsen för att socialnämnden ska kunna besluta om öppna insatser till barn utan vårdnadshavares tillstånd sänks från 15 till 12 år. Detta förutsatt att socialnämnden bedömer att det är lämpligt och att barnet själv samtycker till insatsen. Socialstyrelsens sammantagna bedömning är att det inte är lämpligt med en utvidgning av 22 § lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och föreslår därmed inte att insatser med stöd av lagen bör kunna beslutas även vid brister i den unges hemmiljö. Fördelarna med en sådan förändring skulle inte överväga de risker som kan uppstå för barnet och det bedöms därför inte försvarbart att besluta om öppna insatser med tvång till barn vid brister i den unges hemmiljö. En risk är att själva grundproblemet, d.v.s. bristerna i hemmiljön, inte kommer förändras enbart genom insatser till barnet.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, socialnämnden, utbildningsnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd och Södermalms stadsdelsnämnd.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltning har inkommit med ett kontorsyttrande. Utbildningsnämnden har inte inkommit med svar.

Stadsledningskontoret ställer sig positivt till betänkandet.

Socialnämnden anser att socialtjänsten ska få möjlighet att sätta in insatser till vårdnadshavarna även då samtycke inte föreligger.

Bromma stadsdelsnämnd anser att rapporten och dess förslag är välgrundade och kan ge fler barn och ungdomar möjlighet till öppna insatser i ett tidigt skede.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltning är överlag positiv till Socialstyrelsens rapport och författningsförslag.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd är positiv till Socialstyrelsens förslag om sänkning av åldersgränsen för när socialtjänsten kan gå in med insatser till barn utan vårdnadshavarnas medgivande.

Skärholmens stadsdelsnämnd anser att en utvidgning av 22 § LVU där även insatser för vårdnadshavare med omsorgsbrister omfattas skulle leda till att socialtjänsten bättre kan arbeta med att skydda barn i bristande hemmiljö.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd är positiv till Socialstyrelsens förslag om sänkning av åldersgränsen för när socialtjänsten kan gå in med insatser till barn utan vårdnadshavarnas medgivande.

Södermalms stadsdelsnämnd anser att rapporten lämnar förslag som är relevanta för socialtjänsten och som förstärker barns rättigheter och möjligheter till stöd och hjälp.

Mina synpunkter

Dagens socialtjänstlagstiftning bygger på en tydlig uppdelning mellan frivillighet och tvång. Den sociala barn- och ungdomsvården hamnar tidvis i ett läge där frivilliga insatser inte räcker, eller där vårdnadshavare inte samtycker till dem. Alternativerna blir då oftast antingen att utredningen läggs ner, eller att barnet måste omhändertas.

Frågan om utökade möjligheter till öppna insatser utan samtycke har utretts vid flera tillfällen utan att lagen har ändrats. Sådana insatser kan idag enbart sättas in med anledning av den unges eget beteende, inte vid brister i hemmiljön.

Socialstyrelsen har haft regeringens uppdrag att lämna förslag på hur möjligheterna att ge öppna insatser utan samtycke, till stöd och skydd för barn och unga, kan öka så att insatserna kan ges i fler fall och i fler situationer. Jag beklagar att det därvidlag inte har ingått att titta på frågan om fler öppna insatser utan samtycke för att komma till rätta med den unges eget beteende, exempelvis att ge polisen och socialtjänsten möjlighet att hindra ungdomar från att umgås med och bli rekryterade av äldre välkända kriminella individer, eller möjligheter att besluta om drogtestar för att kunna sätta in insatser för att avbryta ett pågående missbruk innan det har gått så långt att mer ingripande åtgärder behövs.

Socialstyrelsen konstaterar att det finns barn som löper en risk att inte få tillräckligt stöd idag och att möjligheterna för socialtjänsten att besluta om öppna insatser utan vårdnadshavares samtycke behöver utökas. Flera kommuner som tillfrågats i rapporten tar också upp att öppna insatser skulle kunna ge mer tid att arbeta med att motivera vårdnadshavarna. Även barnrättsorganisationer tar upp att det kan vara svårt för föräldrar med missbruk eller psykisk ohälsa att orka hålla i kontakten med socialtjänsten så uthålligt som krävs för att frivilliga insatser ska kunna få effekt.

Likväl landar Socialstyrelsen i att någon lagändring inte bör genomföras för att möjliggöra öppna insatser utan samtycke vid fall av brister i hemmiljön, vare sig gentemot barnet eller gentemot vårdnadshavarna. Jag delar inte den uppfattningen.

När det gäller frågan om öppna insatser utan samtycke riktade mot barnet vid brister i hemmiljön anser Socialstyrelsen inte att fördelarna gör det försvarbart att möjliggöra för sådana insatser. Jag ställer mig frågande till den bedömningen av två skäl. Det första skälet är att det sannolikt finns fler insatser som går att besluta om än dem Socialstyrelsen har övervägt, exempelvis skolrelaterade insatser såsom läxhjälpstöd i skolan eller i hemmet. Det andra skälet är att det anses försvarbart att

tillgripa en mycket mer ingripande åtgärd gentemot barnet, nämligen omhändertagande, om bristerna i hemmiljön är för stora. Det borde då ligga i samhällets och barnets intresse att försöka nå fram med insatser i ett tidigare skede som kanske kan förhindra en eskalerande situation.

Många av de risker som Socialstyrelsen ser med en utvidgad möjlighet till öppna insatser utan samtycke menar jag redan föreligger med dagens lagstiftning. Det gäller bland annat risken att barnet blir utpekad problembärare, eller att det uppstår lojalitetskonflikter mellan barnet och föräldrarna. Jag vill i synnerhet framhålla att risken att barn hålls kvar för länge i en destruktiv hemmiljö är högst påtaglig utifrån dagens lagstiftning i och med att många utredningar avslutas eftersom föräldrar tackar nej till insats.

Jag anser att lagstiftningen tydligare bör utgå från barnets behov av stöd, och från en förståelse av de problem som uppstår när frivilliga insatser inte räcker och det enda alternativet är ett omhändertagande. Yngre barn som far illa på grund av hemförhållanden bör ha samma rätt till skydd som ungdomar som far illa på grund av eget beteende. Jag ser sammantaget att svensk socialtjänst ska få möjlighet att sätta in öppna insatser utan samtycke, även vid brister i hemmiljön. Effekterna av en sådan reform behöver utvärderas och kommunerna behöver få stöd att sätta in de insatser de anser vara lämpliga i varje given situation.

Jag hänvisar i övrigt till stadsledningskontorets tjänsteutlåtande.

Jag föreslår att borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

Remissen besvaras med hänvisning till vad som sägs i stadens promemoria.

Stockholm den 8 december 2021

JAN JÖNSSON

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Socialstyrelsens rapport *Öppna insatser utan samtycke*

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet Torun Boucher (V) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Instämma med stadsledningskontorets tjänsteutlåtande att 22 § LVU ej bör utvidgas
2. I övrigt godkänna förslaget till yttrande
3. Därutöver anföra

Socialtjänsten utgör en central funktion i den kommunala välfärdsapparaten. Med socialtjänstens insatser som medel kan vi hjälpa barn och deras familjer att bryta sociala problem och förebygga att framtida uppstår. Utan en resursstark och rådig socialtjänst riskerar både barn och vuxna att nekas sådant nödvändigt stöd. För Vänsterpartiet är det därför högsta prioritet att bryta den långtgående underfinansieringen av socialtjänsten för att stärka dess kapacitet att fullgöra sitt uppdrag.

Socialtjänsten ska stötta föräldrar i att klara av föräldraskapet samt se till att alla barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Det är högst angeläget att barn som är i behov av socialtjänstens stöd får tillgång till insatser skyndsamt. Författningsförslaget om att sänka åldersgränsen vid öppna insatser utan samtycke från 15 år till 12 år skulle kunna möjliggöra för socialtjänsten att sätta in insatser i ett tidigare skede. Det kan dock finnas utmaningar för socialtjänsten att värna om barnets bästa i myndighetsutövningen när föräldrar inte ger sitt samtycke till införandet av insatser. Således är det viktigt att det praktiska genomförandet av förslaget analyseras och problematiseras vidare för att motverka riskerna för barnet som framkommer i rapporten och av svaren i enkätundersökningen.

Vi instämmer i Socialstyrelsens bedömning att det inte är lämpligt att ändra bestämmelserna i 22 § i lag 1990:52 om vård av unga (LVU). Vi anser att ett mellantvång såsom rapporten utrett det ej bör införas och håller därför inte med borgarrådets invändning. Att utvidga 22 § i LVU med syfte att kunna besluta om öppna insatser utan samtycke från föräldrar vid brister i den unges hemmiljö riskerar att slå tillbaka negativt på barnet. Tvångsinförandet av insatser riskerar bland annat att göra barnet till en problembärare, att skapa en lojalitetskonflikt mellan föräldrar och barn, samt att skada föräldrarnas förtroende för socialtjänsten. Vidare delar vi Socialstyrelsens bedömning om att man inte kommer till botten med grundproblematiken med brister i hemmiljön genom att införa öppna insatser som berör barnet. Brister i hemmiljö eller föräldrarnas omvårdnad bör istället hanteras med adekvata åtgärder som är mer verkningsfulla utifrån problembilden.

Kommunstyrelsen

Reservation anfördes av Rashid Mohammed och Torun Boucher (båda V) med hänvisning till Vänsterpartiets reservation i borgarrådsberedningen.

Remissammanställning

Ärendet

Socialstyrelsen har remitterat betänkandet Socialstyrelsens författningsförslag i rapporten Öppna insatser utan samtycke till Stockholms stad för yttrande.

Socialstyrelsen föreslår att åldersgränsen för att socialnämnden ska kunna besluta om öppna insatser till barn utan vårdnadshavares tillstånd sänks från 15 till 12 år. Detta förutsatt att socialnämnden bedömer att det är lämpligt och att barnet själv samtycker till insatsen. Socialstyrelsens sammantagna bedömning är att det inte är lämpligt med en utvidgning av 22 § lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och föreslår därmed inte att insatser med stöd av lagen bör kunna beslutas även vid brister i den unges hemmiljö. Fördelarna med en sådan förändring skulle inte överväga de risker som kan uppstå för barnet och det bedöms därför inte försvarbart att besluta om öppna insatser med tvång till barn vid brister i den unges hemmiljö. En risk är att själva grundproblemet, dvs bristerna i hemmiljön inte kommer förändras enbart genom insatser till barnet.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, socialnämnden, utbildningsnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd och Södermalms stadsdelsnämnd.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltning har inkommit med ett kontorsyttrande. Utbildningsnämnden har inte inkommit med svar.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 16 november 2021 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsledningskontoret ställer sig positiv till betänkandet som bedöms bidra till kommunfullmäktiges mål om att *I Stockholm får människor i behov av stöd insatser i tid präglade av hög kvalitet, evidens och rättssäkerhet*. Stadsledningskontoret ställer sig bakom förslaget att åldersgränsen för att socialnämnden ska kunna besluta om öppna insatser till barn utan vårdnadshavares tillstånd sänks från 15 till 12 år. Det är viktigt att dessa ses i sammanhanget av den översyn och de förslag som utredningen om en ny socialtjänstlag presenterat. En av samhällets viktigaste uppgifter är att ge stöd och hjälp till barn och unga som behöver det. Tidig upptäckt och tidiga insatser är ofta avgörande för barn och unga som riskerar att fara illa, exempelvis genom att utsättas för hedersrelaterat hot, våld och förtryck eller genom att utveckla ett kriminellt beteende.

Stadsledningskontoret konstaterar att de huvudsakliga fördelarna med förslaget är att fler barn får tillgång till öppna insatser jämfört med nuvarande reglering, att barn vid en tidigare ålder än vad som är möjligt idag får större bestämmanderätt när det gäller öppna insatser, vilket överensstämmer med ett stärkt barnrättsperspektiv.

Stadsledningskontoret konstaterar att förslagen ställer krav på att socialnämnden, i varje enskilt fall, noga överväger om det är till barnets bästa att besluta om en insats utan vårdnadshavarens samtycke och att ett sådant beslut inte medför att barnets situation i

hemmet försvåras. Öppna insatser utan samtycke kan som konstaterat vara förenat med utmaningar, svårigheter och risker. I vissa fall kan det vara svårt att motivera den unge till att ta emot insatsen och i andra fall kan svårigheterna vara kopplade till själva genomförandet. Stadsledningskontoret saknar i denna del en analys och vägledning för det praktiska genomförandet utifrån de risker som kommuner och stadsdelar i Stockholms stad har lyft fram. Därför är en uppföljning av lagförslaget nödvändig.

Stadsledningskontoret konstaterar att flertalet kommuner och stadsdelar lyfter att de har ett systemteoretiskt arbetssätt och att det finns risker med att inte ge stöd till hela familjesystemet samtidigt. Att inte arbeta utifrån ett systemteoretiskt förhållningssätt och det utvecklingsekologiska perspektivet i *Barns behov i centrum* (BBIC) går emot hur socialtjänsten arbetar. Barnet kan ses, både av sig själv och familjen, som problembäraren och därmed få ett ansvar för att förbättra hela familjens situation. Även om förslaget möjliggör för socialnämnden att besluta om öppna insatser utan vårdnadshavarens samtycke är det nödvändigt att socialtjänsten fortsätter att arbeta för att göra vårdnadshavaren delaktig i stödet till barnet. Detta för att inte det framtida samarbetet med föräldrarna ska påverkas negativt.

Stadsledningskontoret instämmer i betänkandets förslag att det inte är lämpligt med en utvidgning av 22 § LVU. Förebyggande insatser enligt LVU tar sikte på de situationer där möjligheterna till frivilliga insatser enligt SoL är uttömda och där situationen är sådan att barnet kan komma att behöva beredas vård om situationen i hemmet fortsätter. Detta ställer höga krav på insatserna, hur de tas emot av vårdnadshavaren, att det finns ett visst mått av samsyn om problemen och att insatserna är tillräckligt omfattande. Stadsledningskontoret instämmer i att det grundläggande problemet som ger barnet en bristande hemmiljö inte åtgärdas genom enbart stödjande insatser till barnet. Det finns vidare en förväntan på att beslut enligt 22 § LVU ska lösa svåra situationer kring barn, unga och deras familjer, vilket forskning visat på motsatsen, enligt Socialstyrelsens rapport.

Som svar på remissen Socialstyrelsens författningsförslag i rapporten Öppna insatser utan samtycke hänvisas till vad som sägs i stadsledningskontorets tjänsteutlåtande.

Socialnämnden

Socialnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 23 november 2021 följande.

1. Socialnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på kommunstyrelsens remiss av Socialstyrelsens författningsförslag i rapporten *Öppna insatser utan samtycke*.
2. Paragrafen justeras omedelbart.
3. Nämnden anför därutöver följande.

”Dagens socialtjänstlagstiftning bygger på en tydlig uppdelning mellan frivillighet och tvång. Den sociala barn- och ungdomsvården hamnar tidvis i ett läge där frivilliga insatser inte räcker, eller där vårdnadshavare inte samtycker till dem. Alternativen blir då antingen att utredningen läggs ner, eller ett omhändertagande.

Socialstyrelsen konstaterar att det finns barn som löper en risk att inte få tillräckligt stöd idag och att möjligheterna för socialtjänsten att besluta om öppna insatser utan vårdnadshavares samtycke behöver utökas. Flera kommuner som tillfrågats i rapporten tar också upp att öppna insatser skulle kunna ge mer tid att arbeta med att motivera vårdnadshavarna. Även barnrättsorganisationer tar upp att det kan vara svårt för föräldrar med missbruk eller psykisk ohälsa att orka hålla i kontakten med socialtjänsten så uthålligt som krävs för att frivilliga insatser ska kunna få effekt.

Det finns möjligheter att sätta in öppna insatser utan samtycke, så kallat mellantvång. Frågan har utretts vid flera tillfällen utan att lagen har ändrats. Mellantvång kan idag enbart sättas in med anledning av den unges eget beteende, inte vid brister i hemmiljön. Socialstyrelsens utredning har tittat på möjligheten att sätta in öppna insatser utan samtycke vid fall av brister i hemmiljön, såväl gentemot barnet som gentemot vårdnadshavarna. Man landar dock i att någon lagändring inte bör genomföras.

Vi anser att lagstiftningen tydligare bör utgå från barnets behov av stöd, och från en förståelse av de problem som uppstår när frivilliga insatser inte räcker och det enda alternativet är ett omhändertagande. Yngre barn som far illa på grund av hemförhållanden bör ha samma rätt till skydd som ungdomar som far illa på grund av eget beteende. Vi ser sammantaget att svensk socialtjänst ska få möjlighet att sätta in insatser till vårdnadshavarna även då samtycke inte föreligger. Effekterna av en sådan reform behöver utvärderas och kommunerna behöver få stöd att sätta in de insatser de anser vara lämpliga i varje given situation.”

Reservation anfördes av Alexandra Mattsson Åkerström m.fl. (V) och Karin Gustafsson m.fl. (S) som reserverade sig till förmån för förvaltningens förslag till beslut.

Ersätтарыttrande gjordes av Anna Rantala Bonnier (Fi) som instämde i reservationen av Alexandra Mattsson Åkerström m.fl. (V) och Karin Gustafsson m.fl. (S).

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 3 november 2021 har i huvudsak följande lydelse.

Barns rätt till skydd och stöd

Att barn som är i behov av stöd från socialtjänsten får tillgång till rätt insatser i rätt tid är en angelägen fråga. Ett barn som är i behov av socialtjänstens stöd har rätt att få stödet i syfte att barnets situation förbättras. När socialtjänsten beslutar om en insats till ett barn är det viktigt att insatsen inte försätter barnet i en svårare situation än före beslutet om insats.

Förvaltningen instämmer i Socialstyrelsens rapport om att öppna insatser utan samtycke vad gäller att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Vidare delar förvaltningen rapportens ståndpunkt om att socialtjänsten ska verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden och med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och unga som har visat tecken till en ogynnsam utveckling. Det handlar ytterst om att ge stöd och hjälp till barn, unga och deras familjer att utveckla resurser som kan leda till varaktiga och positiva förändringar.

Öppna insatser från 12 års ålder utan vårdnadshavares samtycke

Att ge barn större möjligheter att själva bestämma när det gäller insatser från socialtjänsten är ett viktigt inslag i socialtjänstens utveckling av barnrättsperspektivet. Det ger en ny riktning när det kommer till barnets rättsliga ställning i relation till vårdnadshavaren, som inte är helt okomplicerad, bland annat utifrån barnets processbehörighet. I samband med bedömningen om huruvida den öppna insatsen är lämplig att bevilja mot vårdnadshavarens vilja, är det viktigt att socialtjänsten för samtal med både barnet och vårdnadshavarna om att barnet tar emot insatser mot vårdnadshavarnas samtycke. Det blir också viktigt att barnet inte upplever sig pressad av socialtjänsten att ta emot en öppen insats mot sina vårdnadshavarens vilja. Det kan också finnas en risk att barnet kan få för stor makt i relation till sin vårdnadshavare i förhållande till sin ålder och mognad, ställt mot vårdnadshavarens ansvar gällande gränssättning och ansvar enligt föräldrabalken.

I Socialstyrelsens enkätundersökning framför 72 procent av kommunerna risker för barnet med öppna insatser utan samtycke från vårdnadshavare. Kommunerna lyfter att det finns en risk för att barnet ska hamna i en lojalitetskonflikt och att det kan uppstå situationer där föräldern motarbetar barnet. Det kan även vara svårt för barnet att ta till sig en insats om barnet inte har stöd hemifrån för att genomföra insatsen och att föräldrarna kan försvara för barnet att delta i insatsen. Flera kommuner beskriver att det kan vara svårare för yngre barn att ta emot hjälp när barnet vet att föräldrarna är emot det. Yngre barn kan vara mer utsatta för påtryckningar och ingående frågor från föräldrarna och kan riskera att påverkas negativt om föräldrarna inte samtycker eller om barnet går emot föräldrarna. Att besluta om en insats som går emot vad en vårdnadshavare önskar kan också påverka vårdnadshavarnas förtroende för socialtjänsten vilket också kan påverka barnet negativt.

Det framkommer också flertalet exempel på försvarande omständigheter i det praktiska genomförandet av insatser för barn från 12 år. Förvaltningen bedömer att Socialstyrelsen har processat ärendet utifrån en huvudsakligen teoretisk utgångspunkt och att det saknas en analys av och vägledning för det praktiska genomförandet utifrån det som kommunerna framfört i rapporten.

Förvaltningen vill också lyfta fram att det redan idag är en problematisk situation när vårdnadshavare inte samtycker till insatser och barnet kan riskera att hamna i en svår situation. Insatser för barnet kan då riskera att komma till stånd först i ett senare skede då barnet kan ha farit ytterligare illa.

Trots dessa omständigheter ställer sig förvaltningen positiv till en sänkning av åldersgränsen. Socialtjänsten behöver likväl alltid i varje enskilt fall bedöma lämpligheten att genomföra en insats mot vårdnadshavarnas vilja i kombination med barnets uttryckta vilja att få en sådan insats. Förvaltningen föreslår att författningsändringen följs upp med tanke på de risker som kommuner och stadsdelar påtalat.

I Socialstyrelsens rapport förs ett teoretiskt resonemang om barnets bästa. Av det resonemanget framgår att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. I detta ärende framgår att kommunerna har framfört risker för

barnet med en sänkt åldersgräns till 12 år. Förvaltningen hade emotsett att kommunernas uttalade risker i det praktiska genomförandet hade fått större tyngd i Socialstyrelsens bedömning av vad som är barnets bästa.

Förvaltningen bedömer utifrån Socialstyrelsens rapport och av forskningen som redovisas i rapporten att barnet riskerar att kunna bli en problembärare om barnet får en insats som egentligen borde riktas till hela familjen. Att inte arbeta utifrån ett systemteoretiskt förhållningssätt och det utvecklingsekologiska perspektivet i BBIC går emot hur socialtjänsten brukar arbeta.¹ Dessutom finns det också en risk att socialtjänsten medverkar till att barnet inte får rätt insats, i rätt tid utifrån sina behov. Barnet riskerar att få ytterligare skador genom att en mindre ingripande insats skulle kunna få gå före en mer ingripande insats till exempel placering utanför hemmet som kanske bättre skulle matcha barnets behov av skydd och stöd.

Beslut enligt 22 § LVU

Beslut med stöd av nuvarande lagstiftning om förebyggande insatser enligt 22 § LVU sker i mycket begränsad omfattning och är kopplat till § 3 – den unges eget beteende. År 2020 fattade socialtjänsten i Stockholms stad fyra beslut om förebyggande insatser enligt 22 § LVU. En av anledningarna till varför beslut enligt 22 § LVU tillämpas i mycket begränsad utsträckning är att det saknas lagstöd för handräckning via polisen. Socialförvaltningen har gjort stadsövergripande informationssatsningar utifrån Socialstyrelsens vägledning från 2019. Dessa satsningar har bestått av utbildningsmoment i stadens utbildning i handläggning av ärenden gällande unga lagöverträdare samt genom information till berörda chefs- och metodnätverk.

Det finns en förväntan på att beslut enligt 22 § LVU ska lösa svåra situationer kring barn, unga och deras familjer, vilket forskning visat på motsatsen, enligt Socialstyrelsens rapport. Förvaltningens bedömning är att en utvidgning av tillämpningen av 22 § LVU sannolikt skulle leda till mycket få antal beslut. Förvaltningen instämmer därför i Socialstyrelsens bedömning att det inte är lämpligt att utvidga 22 § LVU, då det grundläggande problemet med en bristande hemmiljö, inte kan åtgärdas enbart genom insatser till barnet.

Förslaget att ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram en vägledning till socialtjänsten om bestämmelsen enligt 6 kap. 13 a § FB välkomnas.

Förvaltningen föreslår att socialnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 oktober 2021 följande.

Stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 4 oktober 2021 har i huvudsak följande lydelse.

Bromma stadsdelsförvaltning ställer sig positiva till Socialstyrelsens författningsförslag i rapporten *Öppna insatser utan samtycke*.

Socialstyrelsens uppdrag har haft som syfte att öka stöd och skydd för barn och unga så att insatser kan ges i fler fall och fler situationer.

Socialstyrelsens rapport och författningsförslag grundar sig bland annat i erfarenheter av dagens reglering och hur kommunerna bedömer behovet av utökade möjligheter för

¹ BBIC: Barns behov i centrum.

socialnämnden att besluta om öppna insatser utan vårdnadshavarens samtycke. Erfarenheter från Norge och Danmark har även inhämtats.

Förvaltningen anser att rapporten och dess förslag är välgrundade och kan ge fler barn och ungdomar möjlighet till öppna insatser i ett tidigt skede. Att arbeta för vårdnadshavarens delaktighet och samtycke ska fortsatt vara mycket viktigt men en författningsändring skulle ge mer utrymme till stöd och insatser för barn i vissa fall när samtycke från vårdnadshavare inte kunnat ges. Förvaltningen anser att förslaget är förenligt med ett förstärkt barnperspektiv.

Förvaltningen delar Socialstyrelsens uppfattning om att det inte finns skäl att utvidga 22 § LVU (det s.k. mellantvånget) att gälla situationer som rör brister i föräldraskapet och i hemmiljön och förvaltningen ser inte heller att tvingande insatser riktade till föräldrarna skulle vara en framkomlig väg till varaktig förändring.

Förvaltningen föreslår att nämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltning

Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 10 oktober 2021 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är överlag positiv till socialstyrelsens rapport och författningsförslag och framhåller att det är viktigt att möjligheten till insats utan samtycke från vårdnadshavare finns, trots att frågan är problematisk ut flera perspektiv och barns rättigheter är ett komplicerat ämne. Att ge insatser till barn utan samtycke från vårdnadshavare kan innebära en risk för att barn i en redan utsatt situation kan belastas ytterligare. Det kan skapa känslor av rädsla och skuld för barn att för en utomstående vuxen prata om hur hen har det hemma. Barn är i beroendeställning och att veta att man har sagt negativa saker om sin vårdnadshavare kan skapa oro för att ha varit illojal och ha sagt för mycket. En samtidig parallell insats till vårdnadshavare är att föredra så att dessa får hjälp med att stå ut med att barnen pratar enskilt med en utomstående, det minskar risken för att barnet blir utsatt för kritik, blir skuldbelagt och utfrågat.

En återkommande svårighet beträffande samtal med barn är att tolka och följa upp om det barnet säger stämmer och vad det annars kan stå för. Att inte kunna arbeta parallellt med vårdnadshavare gör ämnet än mer komplicerat. Det är en pedagogisk uppgift för socialtjänsten att förklara och motivera föräldrar att ta emot stöd. Problem i hemmiljön åtgärdas inte om bara barnet får en insats, men det kan ändå vara ett viktigt stöd för barnet.

Förvaltningens uppfattning är att insats utan vårdnadshavarens samtycke endast ska beviljas när möjliga försök till att erhålla samtycke har uttömts och att föräldrarna är informerade om insatsen. Förvaltningen har uppfattningen att arbete för att göra vårdnadshavarna delaktiga behöver fortgå under insatsens gång, den får inte ersätta motivationsarbete med föräldrarna. Att insats kan ges utan samtycke skulle i sig också kunna bidra till att vårdnadshavarna blir mer motiverade att både samtycka och själva delta i socialtjänstens insatser. När socialtjänsten har en informationsskyldighet kan vårdnadshavarna ges möjlighet att ta ansvar och delta genom att socialtjänsten får möjlighet kontinuerligt under insatsens gång bjuda in föräldrarna till samarbete och samtycke. Förvaltningen ser det som positivt och en förutsättning att det kvarstår en skyldighet att informera vårdnadshavare och försöka att etablera kontakt med dem.

I de fall då socialtjänsten ser behov och vårdnadshavare inte samtycker till frivillig insats får barnet i dagsläget ingen hjälp vilket kan upplevas som att barnet överges. Den risken minskar med en förändring av nuvarande regelverk. I de fall då vårdnadshavarna tycker olika öppnar förslaget för en möjlighet för barnet att ändå delta i gruppverksamhet till exempel för barn till stridande föräldrar och för barn till missbrukare vilket kan ge en viktig avlastning och möjlighet att träffa barn i liknande situation.

Förvaltningen anser att tolv år är en rimlig åldersgräns då barn vid denna ålder i normalfallet har uppnått tillräcklig mognad för att delta i egen insats, i form av samtal med familjebehandlare eller deltagande i gruppverksamhet, utan närvaro av föräldrar. En frågeställning som lyfts är var gränsen ska gå utan att insatsen behöver vara biståndsbedömd och föränledas av en utredning.

Trots att insatser utan samtycke från vårdnadshavare är ett problematiskt ämne ser förvaltningen att det är viktigt att möjligheten finns och att det blir upp till professionen att vägleda på bästa möjliga sätt.

När det gäller insats utan samtycke vid LVU håller förvaltningen med om att det inte är lämpligt. Det skulle det ställa höga krav på insatserna att de tas emot av vårdnadshavaren, att det finns ett visst mått av samsyn om problemen och att insatserna är tillräckligt omfattande. Förebyggande insatser enligt LVU tar sikte på de situationer där möjligheterna till frivilliga insatser enligt SoL är uttömda och dessa allvarliga fall bör hanteras enligt nuvarande ordning.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande till kommunstyrelsen.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 oktober 2021 följande.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 11 oktober 2021 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till Socialstyrelsens förslag om sänkning av åldersgränsen för när socialtjänsten kan gå in med insatser till barn utan vårdnadshavarnas medgivande. Förslaget ligger väl i linje med uppdraget Rätt stöd i rätt tid, att insatser ska ges tidigt för att förebygga att problematiken fördjupas och när mottagaren är motiverad. Förvaltningen ser även förslaget som en förstärkning av barnrätten. De föreslagna ändringarna kan kopplas till de fyra artiklar i barnkonventionen 2, 3, 6 och 12, som utgör grundprinciperna för socialtjänstens arbete. Det bedöms inte sannolikt att en sänkning av åldersgränsen kommer att innebära någon större volymökning av öppna insatser till unga 12-18 år.

Förvaltningen delar även Socialstyrelsens uppfattning att det inte är lämpligt att utvidga 22 § LVU det s.k. mellantvånget, att gälla situationer som rör brister i föräldraskapet och i hemmiljön och förvaltningen ser inte heller att tvingande insatser riktade till föräldrar skulle vara en framkomlig väg till varaktig förändring.

Förvaltningen föreslår att nämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 november 2021 följande.

1. Stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Omedelbar justering.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 5 oktober 2021 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positivt till Socialstyrelsens författningsförslag om sänkning av åldersgränsen avseende socialtjänstens möjlighet att fatta beslut om insatser till barn utan vårdnadshavares samtycke. Förslaget ligger i linje med socialtjänstens uppdrag att ge tidiga insatser i förebyggande syfte. Förvaltningen anser att detta förslag stärker barns rättigheter och delaktighet. Det är svårt för förvaltningen att uttala sig kring vad förslaget skulle komma att innebära för socialtjänsten när det gäller genomförandet och i vilken omfattning det skulle göra anspråk på resurser.

Förvaltningen håller med Socialstyrelsen i att ett utvidgande av 22§ LVU där enbart insatser för barnet i bristande hemmiljö kan ges inte är försvarbart. Förvaltningen anser vidare att en utvidgning av 22 § LVU där även insatser för vårdnadshavare med omsorgsbrister omfattas skulle leda till att socialtjänsten bättre kan arbeta med att skydda barn i bristande hemmiljö. Det skulle främja socialtjänstens förebyggande arbete och handlingsutrymme när det kommer till att arbeta i de familjer där det finns en oro för barn, i synnerhet yngre barn, och där kriterierna för ett beslut om vård enligt 2 § LVU inte är uppfyllda. Socialstyrelsens bedömning är att det är osäkert om en sådan lagändring skulle kunna säkerställa en varaktig och hållbar förändring av vårdnadshavarens föräldraförmåga då insatserna inte sker på frivillig väg. Förvaltningen menar dock att vårdnadshavares motivation kan variera och vara obefintlig även vid frivilliga insatser och att det därför inte går att säkerställa varaktig och hållbar förändring vid frivilliga insatser. Motivation och fri vilja ska otvivelaktigt vara grundregeln i socialtjänstens arbete och därtill är motivation en viktig förutsättning för att uppnå god effekt vid insatser. Dock skulle möjligheten att i undantagsfall kunna stötta en familj vid hög oro, som inte är tillräcklig för ett omhändertagande och trots att vårdnadshavare inte är intresserade av insatser på frivillig väg, bättre ur ett skyddsperspektiv för barnet än att behöva avsluta en utredning utan insatser och invänta att ny oro anmäls till socialtjänsten. Socialtjänstens möjlighet att kunna följa upp familjen inom två månader anses av förvaltningen inte vara tillräckligt för att kunna säkerställa barnets bästa i situationen.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 28 oktober 2021 följande.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Annika Rosenberg m.fl. (M), Åsa Nilsson Söderström (L) och Mansur Jama (MP), *bilaga 1*.

Spånga-Tensta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 1 oktober 2021 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till Socialstyrelsens förslag om sänkning av åldersgränsen för när socialtjänsten kan gå in med insatser till barn utan vårdnadshavarnas medgivande. Förslaget ligger helt i linje med uppdraget att ge insatser så tidigt som möjligt för att förebygga att problematiken fördjupas. Förslaget rimmar också väl med de arbetssätt som utvecklats inom socialtjänsten där socialtjänsten är tillgänglig och närvarande i skolan. Förvaltningen vill framhålla att förslaget stärker barns rättigheter och på så sätt har ett starkt positivt symbolvärde. Det är inte troligt att en sänkning av åldersgränsen kommer att innebära någon större volymökning av öppna insatser till unga 12-18 år.

Förvaltningen delar Socialstyrelsens uppfattning; det är inte lämpligt att utvidga det s.k. mellantvånget att gälla situationer som rör brister i föräldraskapet och i hemmiljön och förvaltningen ser inte heller att tvingande insatser riktade till föräldrarna skulle vara en framkomlig väg till varaktig förändring.

Förvaltningen föreslår att nämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 oktober 2021 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 1 oktober 2021 har i huvudsak följande lydelse.

Socialstyrelsens rapport Öppna insatser utan samtycke, lämnar förslag som är relevanta för socialtjänsten och som förstärker barns rättigheter och möjligheter till stöd och hjälp.

Förvaltningen är positiv till lagförslaget att besluta om öppna insatser till barn redan från 12 års ålder.

Socialstyrelsen rekommenderar inte en utvidgning av 22 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Förvaltningen delar den bedömningen och ser att nackdelarna överväger fördelarna med en ändring.

Förvaltningen föreslår att tjänsteutlåtandet överlämnas till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservationer m.m.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Annika Rosenberg m.fl. (M), Åsa Nilsson Söderström (L) och Mansur Jama (MP) enligt följande.

Dagens socialtjänstlagstiftning bygger på en tydlig uppdelning mellan frivillighet och tvång. Alltför ofta hamnar socialtjänsten i ett läge där frivilliga insatser inte räcker, eller där vårdnadshavare eller barn inte samtycker till dem. Alternativen blir då antingen att utredningen läggs ner, eller ett ingripande och kostsamt omhändertagande. Det finns möjligheter att sätta in öppna insatser utan samtycke, så kallat mellantvång, men de används idag inte i tillräckligt stor utsträckning.

Det krävs ett förändrat synsätt där möjligheterna till mellantvång provas oftare i de fall frivilliga insatser inte räcker. I stadens nya riktlinjer framgår att mellantvång alltid ska övervägas vid destruktivt beteende där den unge inte förstår konsekvenserna av sitt beteende inför framtiden. Det måste finnas en möjlighet att begära handräckning av polis om detta krävs för att kunna genomföra insatserna.

Mellantvång kan idag bara sättas in med anledning av den unges eget beteende, inte vid brister i hemmiljön. Utredningen har tittat på möjligheten att sätta in öppna insatser utan samtycke vid fall av brister i hemmiljön, såväl gentemot barnet som gentemot vårdnadshavarna.

Socialstyrelsen argumenterar för att en utvidgning av § 22 i LVU för att kunna sätta in insatser riktade mot vårdnadshavarna sannolikt skulle vara verkningslöst eftersom vårdnadshavarna i sådana lägen inte är motiverade att förändra sin situation.

Samtidigt berör förslaget situationer där frivilliga insatser enligt socialtjänstlagen har uttömts. Tyvärr är det idag ett problem att utredningar alltför ofta läggs ner då föräldrarna inte vill ta emot de föreslagna insatserna. Därmed riskerar barnen att inte få den hjälp de behöver. I rapporten framkommer att flera kommuner lyfter att öppna insatser skulle kunna ge mer tid att arbeta med att motivera vårdnadshavarna.

Vi ser sammantaget att svensk socialtjänst, på samma sätt som kollegorna i Danmark och Norge, bör få möjlighet att sätta in insatser till vårdnadshavarna även då samtycke inte föreligger. Effekterna av en sådan reform behöver utvärderas och kommunerna behöver få stöd att sätta in rätt insatser i rätt situation.